

3. Екологічна безпека Вінниччини [Монографія] / За заг. ред. Олександра Мудрака. – Вінниця: ВАТ “Міська друкарня”, 2008. – 456 с.
4. Краснянский М.Е. Утилизация и рекуперация отходов // Харьков, Киев: Бурун и К, КНТ. – 2007. -159 с.
5. Мудрак О.В. Формування й реалізація стратегії регіональної екологічної політики щодо експлуатації Стадницького сміттєзвалища у Вінницькій області / О.В. Мудрак // Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології: матеріали Національного форуму (Луганськ, 24-25 жовтня 2013 р.). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – С. 124–128.
6. Сметанин В.И. Защита окружающей среды от отходов производства и потребления. – М.: Колос. – 2003.

УДК 504.6

Кучерук Алла Павлівна, магістр спеціальності “Екологія”, КВНЗ “Вінницька академія неперервної освіти”.

Науковий керівник: **Мудрак Г.В.** – кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища Вінницького національного аграрного університету

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВА СТРУКТУРА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МУРОВАНОКУРИЛОВЕЦЬКОГО РАЙОНУ

Анотація. *Стаття виконана на основі науково-методичних підходів та принципів розбудови структурних схем екологічної мережі на локальному та регіональному рівнях організації. Визначено, що основою формування каркасу локальної екомережі Мурованокуріловецького адміністративного району в межах Вінницької області є природно-заповідний фонд. В результаті досліджень встановлено, що природно-заповідний фонд Мурованокуріловецького району є неоптимальний і не може повноцінно зберігати біотичне та ландшафтне різноманіття. Для оптимізації природно-заповідного фонду Мурованокуріловецького району необхідно оптимізувати його функціонально-просторову структуру.*

Ключові слова: *оптимізація, природно-заповідний фонд, заповідна справа, охорона природи, Вінницька область.*

Summary. *The article is based on scientific and methodological approaches and principles of developing ecological network structural schemes at the local and regional levels of the organization. It has been determined that the nature reserve fund is the basis for the formation of the frame of the local eco-network of the Murovanokurilovets administrative district within the Vinnytsia region. As a result of the research, it has been established that the nature reserve of the Murovanokurilovetsky district is sub-optimal and cannot fully conserve biotic and landscape diversity. In order to optimize the nature reserve fund of the Murovanokurilovetsky district, it is necessary to optimize its functional and spatial structure.*

Key words: *optimization, nature reserve fund, reserved case, nature protection, Murovanokurilovetsky district.*

Постановка проблеми. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) є основною формою територіального збереження природної спадщини і охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання. Структурні компоненти природно-заповідного фонду є своєрідними острівцями безпеки і ключовими біотопами виживання усіх складових біотичного різноманіття, оскільки вони є найменше

антропогенно порушені. В умовах України існує проблематика поєднання таких «острівців безпеки» в єдину самодостатню екологічну систему. І така система має назву екомережа [4-6].

Матеріали й методи досліджень На основі картографічних матеріалів, практичного (натурного обстеження), польових щоденників, методичних рекомендацій проведено оптимізацію функціонально-просторової структури природно-заповідного фонду в межах формування локальної екомережі Мурованоктуриловецького району Вінницької області.

Методи досліджень – аналітичні, описові, порівняльні, експедиційні, статистичні, польові, картографічні, ландшафтно-екологічні, екологічного моніторингу.

Предмет дослідження: об'єкти і території природно-заповідного фонду Мурованоктуриловецького району Вінницької області в структурі локальної та регіональної екомережі.

Результати досліджень. На території Мурованоктуриловецького району кількість об'єктів і територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) – 19 одиниць, фактична площа ПЗФ становить 1496,77 га, що складає 1,69% від загальної площі району. У Мурованоктуриловецькому районі знаходяться 16 заповідних об'єктів: 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення; 3 ботанічні заказники місцевого значення; 3 ландшафтні заказники місцевого значення; 1 гідрологічний заказник місцевого значення; 2 геологічні пам'ятки природи місцевого значення, 2 ботанічні пам'ятки природи місцевого значення, 1 гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення, 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення 3 заповідних урочища (табл. 1) [1-3, 7].

Аналіз структури природно-заповідного фонду Мурованоктуриловецького району згідно обрахованих даних таблиці показує, що його кількісний показник є досить низьким. Числові показники природно-заповідного фонду і дана ситуація відповідає дуже поганому рівню заповідності території району.

Категоріальна структура природно-заповідного фонду Мурованоктуриловецького району є неоптимальною і також не забезпечує ефективного збереження біотичного та ландшафтного різноманіття на території адмінрайону. В структурі представлено лише 9 категорій заповідності і це, що показує, що категоріальна структура природно-заповідного фонду не повністю охоплює рівні біорізноманіття в районі. Переважна більшість категорій заповідності перебувають лише на місцевому значенні і тільки одна категорія на загальнодержавному.

Найбільшими природно-заповідними територіями в межах району є ботанічний заказник місцевого значення «Надністрянський» загальною площею 709,0 га, що складає 41,6% та ландшафтний заказник місцевого значення «Дністер» загальною площею 436,9 га, що складає 25,7% від загальної площі ПЗФ району. Загальна площа гідрологічного заказника місцевого значення «Переладино» складає 180,0 га або 10,6% від загальної площі ПЗФ району. Загальна площа парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення складає 20,0 га або 1,2% від загальної площі

ПЗФ. Загальна площа всіх інших об'єктів і територій, які представлені в інших категоріях заповідності є достатньо малою, частка кожної окремо категорії складає від 0,01% до 3,7%.

Таблиця 1 – Функціонально-просторова структура природно-заповідного фонду Мурованокуріловецького району

Категорія заповідності	Назва об'єкту чи території	Площа, га	Частка в структурі ПЗФ, %	Стан та об'єкти збереження
ППСПМ	«Немерчанський парк»	20,0	1,2	Незадовільний, ландшафтний парк
БЗМЗ	«Значок»	63,0	3,7	Добрий, природний ліс
БЗМЗ	«Надністрянський»	709,0	41,6	Добрий, природний ліс
БЗМЗ	«Долина ірисів»	13,7	0,8	Добрий, водно-болотні угіддя
ЛНДЗМЗ	«Дністер»	436,9	25,7	Добрий, лісові і степові ділянки
ЛНДЗМЗ	«Караєць»	60,0	3,5	Добрий, степові ділянки
ЛНДЗМЗ	«Яришівська гора»	130,2	7,6	Добрий, степові ділянки
ГДЗМЗ	«Переладино»	180,0	10,6	Добрий, природний ліс, мінеральне джерело
ГЕОППМЗ	Верхньопротерозойські осадові породи	1,0	0,06	Добрий, геосайт
ГЕОППМЗ	Ольчедаївські шари	0,5	0,03	Добрий, геосайт
БППМЗ	«Дуби велетні»	0,06	0,003	Задовільний, вікові дерева
БППМЗ	«Ясени»	2,1	0,1	Задовільний, вікові дерева
ГДППМЗ	Джерело «Теребіж»	0,01	0,0006	Добрий, дебітне джерело
ППСПМЗ	«Михайловецький парк»	22,0	1,3	Незадовільний, ландшафтний парк
ППСПМЗ	«Вікторія»	11,0	0,6	Незадовільний, ландшафтний парк
ППСПМЗ	«Жван»	3,5	0,2	Незадовільний, ландшафтний парк
ЗУ	«Богусева»	18,0	1,0	Добрий, природний ліс
ЗУ	«Бучина»	5,7	0,3	Задовільний, антропогенний ліс
ЗУ	«Шкаліків Яр»	24,0	1,4	Добрий, мальовничий ландшафт
Всього		1700,67	1,9	

Територіально найбільші заповідні території ПЗФ району розміщені в межах території Надністрянської та Ольчедаївської сільських рад. Менші відносно рівномірно розподілені по інших сільських радах. Дана ситуація також доводить, що існуюча мережа ПЗОіТ не охоплює більшість територій адміністративного району і це негативний чинник збереження біорізноманіття та формування екомережі.

За об'єктами збереження біотичного та ландшафтного біорізноманіття досліджуваної території, то видно, що в районі переважно охороняються природні лісові масиви, ландшафтні парки та степові ділянки. Водно-болотні угіддя та штучно створені лісові культури з аборигенних та інтродукованих деревних порід та дебітні джерела і геосайти, охороняються в меншій кількості.

Натурні обстеження показують, що окремі заповідні об'єкти і території природно-заповідного фонду Мурованокуриловецького району мають незадовільний стан і в цю категорію входять парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Немерчанський, Михайловецький парки та парки Вікторія і Жван. В межах даних заповідних територій відбулося масове всихання корінних дерев та дерев-екзотів. Цей процес пояснюється наявністю на території парків великої кількості вікових дерев, які досягли віку стиглості і на даний час уже є не стійкими до негативних чинників навколишнього середовища. Також дана ситуація підсилюється сучасними контрастними кліматичними змінами та несвоєчасними або відсутністю господарських доглядів за парками.

Ботанічні пам'ятки природи також перебувають в незадовільному стані, оскільки дерева, які взяті під охорону перебувають на різній стадії всихання. І такі об'єкти в недалекому майбутньому можуть цілком випасти із структури ПЗФ.

Заповідні урочища «Богушева» і «Шкаліків Яр» представлені природними лісовими масивами та штучними лісовими культурами дуба звичайного віком понад 50-80 років і мають нормальний стан. Проте в штучних лісових культурах бука європейського в заповідному урочищі «Бучина» спостерігається всихання дерев бука та відпад із складу насадження. В даному насадженні з часом будуть процеси всихання та деградації насадження підсилюватися, оскільки дане насадження є невласиве для місцевих лісорослинних умов.

Процес розвитку заповідної справи в Мурованокуриловецькому районі є досить екстенсивним і без тотального збільшення площі природно-заповідного фонду неможливо буде побудувати невиснажливу екомережу. Лише вона в сучасних умовах може бути функціонально-просторовою системою збереження біотичного і ландшафтного біорізноманіття Вінницького Придністер'я.

Отже, функціонально-просторова структура природно-заповідного фонду Мурованокуриловецького району на даний момент є не оптимальною, тому не виконує функції збереження біотичного і ландшафтного різноманіття. На сьогодні є актуальне питання обстеження наявних ділянок відтворювання мисливських тварин та ділянки з наявними мурашниками, існуючі заболочені ділянки лісового фонду та ділянки з виходом на поверхню кам'яних порід в межах лісгосподарських підприємств, які розташовані на території району. Також необхідно звернути увагу на водно-болотні угіддя та степові ділянки, які в даний час в недостатній кількості перебувають в структурі природно-заповідного фонду району.

Висновки. Існуюча мережа ПЗФ не забезпечує достатньою мірою збереження ландшафтно-біотичного різноманіття Мурованокуриловецького району. Для цього є необхідним розширення ПЗФ за рахунок існуючих об'єктів і територій, підвищення їх статусу і створення нових на основі цінних для заповідання ділянок. Звідси, необхідністю часу є визначення сучасного екологічного стану ландшафтів і окремих природних компонентів на території Мурованокуриловецького району, а також в межах існуючих заповідних об'єктів і територій району. Проведення подальших наукових досліджень дасть можливість не тільки виявити перспективні для резервування території, але й допоможе встановити доцільність перебування в складі ПЗФ природоохоронних територій різних рівнів.

Список використаних джерел

1. Єлісавенко Ю.А. Особливо цінні для збереження ліси в структурі регіональної екомережі Вінниччини / Ю.А. Єлісавенко // Матеріали науково-практичної конференції "Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття" (20-21 вересня 2012 року). – Кременець: ТОВ "ПАПРУС-К", 2012. – С. 478-483.
2. Єлісавенко Ю.А. Формування каркасу регіональної екомережі Східного Поділля на підставі перспективних заповідних об'єктів і територій в структурі лісового фонду / Ю.А. Єлісавенко // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2018. – Т. 28.№7. – С. 74-77.
3. Єлісавенко Ю.А. Перспективные лесные заповедные объекты и территории Восточного Подолья в структуре региональной экологической сети / / Ю.А. Єлісавенко // Stiinta Agricola. – Chişinău, 2018, №. 2. – С. 82-86.
4. Мудрак О.В. Еталони природи Вінниччини / О.В. Мудрак, Г.В. Мудрак, В.М. Поліщук та ін. [Монографія] // За ред. О.В. Мудрака. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД" 2015. – 540 с.
5. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: навч. посіб. / С.Ю. Попович. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
6. Природоохоронне законодавство України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> – Назва з екрану
7. Департамент агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької ОДА: веб-сайт. URL: <http://www.vin.gov.ua/dep-apr>. (дата звернення: 3.04.2019).

УДК 504.54(477/44)

Мала Оксана Антонівна, магістр спеціальності "Екологія", КВНЗ "Вінницька академія неперервної освіти".

Науковий керівник: **Струкевич О.К.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри філології та гуманітарних наук КВНЗ "Вінницька академія неперервної освіти".

ІСТОРИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. Стаття виконана на основі проведеного ретроспективного аналізу розвитку заповідної справи в різні історичні періоди на території сучасної Вінницької області. Встановлено, що даний процес охорони природи має багату історію. На основі ретроспективного аналізу виділено історичні періоди розвитку заповідної справи на території сучасної Вінницької області. Виявлено, що розвиток справжньої наукової заповідної справи у Вінницькій області зародився на початку ХХ століття і на початкових етапах розвитку природно-заповідний фонд мав дуже мізерний показник. Встановлено, що і сьогодні показники розвитку заповідної справи у Вінницькій області не є оптимальними.